Het Lorentz Fonds

WIM VAN SAARLOOS

In de hal op de eerste etage van het Hodshonhuis hangt de hier afgedrukte foto van een wel heel bijzondere viering op 11 december 1925. Op die dag werd het gouden jubileum – de vijftigste verjaardag – van de promotie van Hendrik Antoon Lorentz gevierd. Eerder op die dag was er een wetenschappelijk symposium in Leiden; de foto is gemaakt voorafgaand aan het diner in het Hodshonhuis die avond. Over de foto, waarop naast bestuursleden van de Hollandsche Maatschappij de *crème de la crème* van de theoretische natuurkunde staat (onder wie Albert Einstein en Marie Curie), is in 2014 bij de KHMW van de hand van Frits Berends het unieke boekje *Verhalen rond een foto* verschenen.
Lorentz was al op 31-jarige leeftijd, in 1884, lid geworden van de Hollandsche Maatschappij, en had in 1920 het secretariaat van het genootschap op zich genomen. Dat het diner ter ere van hem in het Hodshonhuis werd aangeboden, was een blijk van waardering van de Maatschappij aan Lorentz. Bovendien had Lorentz, die al in 1877 op 24-jarige leeftijd tot hoogleraar theoretische natuurkunde in Leiden was benoemd, nog een band met Haarlem: sinds 1912 was hij eveneens curator van het Natuurkundig Kabinet van Teyler's Stichting.
Dat het gouden jubileum zo groots en in aanwezigheid van toonaangevende collega's en Nobelprijswinnaars gevierd werd – zelf had Lorentz de Nobelprijs voor de natuurkunde in 1902 ontvangen – was niet alleen omdat Lorentz gold als één van de toonaangevende fysici van zijn tijd. De komst naar Leiden en Haarlem van zoveel collega's was ook een blijk van erkentelijkheid aan Lorentz voor het feit dat hij in die eerste decennia van de vorige eeuw tijdens de stormachtige ontwikkeling van de natuurkunde een cruciale rol speelde bij het bijeenbrengen van fysici; hij was wat we tegenwoordig een 'verbinder' noemen. Zo was hij voorzitter van de zogenaamde Solvay-conferenties in Brussel, die enorm bijdroegen aan het debat over de ontwikkeling en interpretatie van de quantummechanica. Lorentz ging zelfs op bezoek bij de Belgische koning, om de mogelijkheid van deelname van Duitse collega's na de Eerste Wereldoorlog te bepleiten.

En dan het Lorentz Fonds. Ter gelegenheid van het jubileum werd ook een groot bedrag bijeengebracht, dat het startkapitaal van het Lorentz Fonds werd. Dit fonds heeft tot doel de beoefening van de theoretische natuurkunde in Nederland te bevorderen. Een van de activiteiten is de sponsoring van een prijs voor de beste afstudeerscriptie op het gebied van de theoretische natuurkunde, die elk jaar door de KHMW wordt uitgereikt. In 2025 waren het Lorentz Fonds en de KHMW dus honderd jaar op een bijzondere manier verbonden.

Wim van Saarloos is emeritus-hoogleraar theoretische natuurkunde aan de Universiteit Leiden, oud-president KNAW, oud-directeur transitie NWO, oud-directeur van de Stichting voor Fundamenteel Onderzoek der Materie (FOM) en wetenschappelijk lid van de KHMW.